

toward the needs of the regional economy and educational practice, which strengthened the social significance of research results and contributed to institutional support.

For the first time, based on biographical materials, the 'department–laboratory' model is characterized as an effective mechanism for integrating fundamental science and professional teacher training under the resource constraints of the post-war period. It is substantiated that the sustainability and long-term viability of scientific schools were ensured by a mentoring model of training academic and pedagogical staff, systematic publication of research results, active involvement of young researchers in real scientific projects, and the development of scientific communication. These factors facilitated the transformation of individual departmental initiatives into integrated scientific communities with a lasting influence on the development of university science and professional pedagogical training.

The retrospective analysis of the organizational experience of scientific schools in Ukrainian pedagogical universities in the second half of the twentieth century confirms the expediency of preserving and developing this model under the conditions of contemporary post-war recovery. Scientific schools are regarded as an effective means of consolidating intellectual resources, ensuring continuity in the training of academic and pedagogical staff, and enhancing the competitiveness of Ukrainian university science.

Key words: *scientific school, pedagogical ideas, "department–laboratory" model, academic and pedagogical staff, organizational and pedagogical activity, A. P. Karyshyn, post-war reconstruction*

УДК 378.4(477)"18/19":94(477)

Лариса Корж-Усенко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-9538-4147

DOI 10.24139/2312-5993/2026.01/232-244

ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У статті здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз генези ідеї українського університету в інтелектуальному просторі кінця XIX – початку XX століття. Розкрито передумови формування концепції національної вищої школи, схарактеризовано позиції чільних представників української інтелігенції щодо різних моделей університетотворення, з'ясовано роль членів наукових товариств, парламентського представництва, приватної та громадської ініціативи в консолідації зусиль інтелектуалів задля обґрунтування ідеї українського університету та її популяризації в суспільстві. Доведено, що ідея створення національної вищої школи стала важливим чинником соборизації українського інтелектуального простору та складником державотворчої стратегії в часи правління українських урядів. Розкрито актуальність історичного досвіду університетотворення для сучасного етапу розвитку вищої освіти України в умовах європейської інтеграції, глобальних викликів та необхідності зміцнення національної ідентичності.

Ключові слова: *український університет, народний університет, університетотворення, національна інтелігенція, вища освіта, вища школа, освітній процес, українознавство, академічна автономія.*

Постановка проблеми. Необхідність осмислення процесу розроблення ідеї українського університету зумовлена сучасними трансформаційними перетвореннями у сфері вищої освіти, потребою посилення ролі національної ідентичності в умовах екзистенційних викликів та воєнних загроз. Сучасний етап університетотворення в Україні характеризується переходом від адаптивних стратегій до системного утвердження національної самобутності, що регламентовано низкою засадничих документів (Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності) що визначають вищу освіту як фундамент національної стійкості.

Наразі місія вищої школи набуває стратегічно важливого значення: університет стає ключовим інструментом збереження суб'єктності України та формування національної еліти, здатної до відбудови держави на принципах демократії та європейських цінностей. Історичний досвід університетотворення кінця XIX – початку XX століття є важливим джерелом концептуальних орієнтирів для розвитку сучасної вищої школи. Адже в зазначений період ідея українського університету постала як відповідь на виклики бездержавності, культурної асиміляції та обмеження мовно-освітніх прав українців, що формувалася не як суто освітній проєкт, а як стратегія національної консолідації, інтелектуального самоствердження та майбутнього державотворення. Осмислення генези ідеї українського університету дає змогу глибше зрозуміти закономірності становлення національної вищої школи, з'ясувати її покликання в умовах незалежної держави та визначити пріоритети подальшого розвитку, зорієнтованого на поєднання європейських стандартів із збереженням національної особливостей.

Аналіз актуальних досліджень засвідчує, що проблема становлення ідеї українського університету перебуває в полі зору сучасних науковців, однак характер її висвітлення є переважно фрагментарним і тематично локалізованим. Так, дослідження М. Хомутенка (2008) присвячені громадським ініціативам кінця XIX століття та програмним документам щодо заснування національного університету. Українсько-польський контекст дискусій навколо Львівського університету розкрито у працях О. Ріккарді (2016). У розвідках В. Сухого (2013) висвітлено парламентські виступи українських послів у Відні на користь відкриття української вищої школи. Міжнародний резонанс проблеми українського університету

репрезентують праці О. Пасемка (2006). Дослідження В. Завальнюка (2008; 2011) торкаються концептуальних засад діяльності українських університетів періоду національного державотворення. М. Мельник (2003) акцентує на українознавстві як новій філософії освіти доби національного відродження. У наукових розвідках простежується зосередженість на окремих аспектах університетотворчих процесів (політичних, інституційних, персоналістичних або регіональних), що потребує цілісної концептуалізації як феномена національного інтелектуального розвитку.

Метою статті є історико-педагогічний аналіз генези ідеї українського університету в інтелектуальному просторі кінця XIX – початку XX століття, обґрунтування її концептуальних засад, основних моделей та значення для сучасного розвитку вищої освіти.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних методів: історико-генетичний – для виявлення витоків та етапів становлення ідеї українського університету; проблемно-хронологічний – для систематизації концепцій у контексті суспільно-політичних трансформацій означеного періоду; історико-порівняльний – з метою зіставлення різних підходів представників української інтелігенції до моделей університетотворення; контент-аналіз програмних документів, публіцистичних матеріалів, парламентських виступів і мемуарних джерел – для виявлення змістових домінант ідеї національної вищої школи; методи узагальнення та систематизації – для формулювання наукових висновків.

Виклад основного матеріалу. На межі XIX-XX століть представники українського національно-культурного руху в умовах Російської та Австро-Угорської імперій пов'язували перспективи розвитку вищої освіти з двома моделями: народного університету та українського університету класичного типу, що мали багато спільного та відмінного. Августин Волошин, Михайло Галущинський, Олександр та Феофілакт Колесси, Мирон Кордуба, Іван Крип'якевич, Тимофій Лубенець, Марія Крушельницька, Осип Маковей, Олена Пчілка, Степан Сірополко, Михайло Рудинський, Степан Рудницький, Степан Смаль-Стоцький, Гнат Хоткевич, Вадим Щербаківський альтернативою імперським державним вищим школам бачили народний університет, що ґрунтувався на принципах народності, відкритості, доступності, демократизму, культуровідповідності, узгодження з потребами рідного народу та окремої особистості. Покликання народного університету полягало в поширенні знання серед широких верств населення, піднесення

загального культурно-освітнього рівня народу, формування національної свідомості та громадянської активності. Тобто це була радше форма масової національної просвіти, ніж академічна структура класичного типу. Однак якщо австрійський уряд загалом підтримував освітні починання українців (у вигляді українських народних університетів, публічних лекцій, курсів, курсів українознавства, українських освітніх товариств), то ініціатива київської «Просвіти» на чолі з Борисом Грінченком щодо створення в Україні народного університету імені Т. Шевченка не дістала підтримки російських владних кіл.

Натомість повноцінний український університет розглядався ініціаторами його створення як повноправна національна вища школа європейського зразка з усіма атрибутами академічної інституції: факультетами, кафедрами, науковими школами, правом присудження наукових ступенів, автономією та системною підготовкою фахівців. Його завданням було формування національної інтелігенції, розвиток науки українською мовою, підготовка кадрів для різних галузей життя суспільства. Аналіз джерел свідчить, що в умовах Російської імперії представники інтелігенції (Христина Алчевська, Володимир Антонович, Дмитро Багалій, Дмитро Дорошенко, Сергій Єфремов, Павло Зайцев, Андрій Лобода, Володимир Перетц, Микола Сумцов) пов'язували надії на задоволення національно-культурних потреб українців передусім із відкриттям українознавчих кафедр у державних університетах та здійсненням викладання рідною мовою, проте такі починання були заборонені російським урядом. Натомість Львівський і Чернівецький університет в Австро-Угорській імперії функціонували в умовах ультраквістичного устрою, що передбачав використання двох мов викладання та певний національний баланс у кадровій політиці, створивши правові й організаційні передумови для академічного розвитку українознавства, формування українського професорсько-викладацького корпусу та легітимізації української мови в науковому дискурсі.

Генераторами ідеї створення повноцінного українського університету виступила ціла плеяда освітян та громадських діячів: Володимир Барвінський, Сергій Буда, Микола Возняк, Володимир Гнатюк, Борис Грінченко, Михайло Грушевський, Дмитро Донцов, Микола Зобків, Євген Коновалець, Микола Міхновський, Михайло Павлик, Симон Петлюра, Іларіон Свенціцький, Володимир Старосольський, Кирило Студинський, Степан Томашівський, Іван Франко, Лонгін Цегельський, Вадим Щербаківський, Василь Щурат (Корж-

Усенко, 2018). Право своїх виборців на український університет обстоювали депутати Галицького крайового сейму та Віденського парламенту: митрополит Андрей Шептицький, Василь Стефаник, Кирило Трильовський, Олександр Барвінський, Лев Бачинський, Степан Дністрянський, Олександр Колесса, Кость Левицький, Євген Окуневський, Данило Тянячкєвич, Михайло Лозинський, Євген Олесницький, Юліан Романчук, виступи яких є цінним джерелом. Значними були зусилля Івана Пулюя та Івана Горбачевського щодо лобювання перед владними колами Австро-Угорської імперії ідеї створення осередку вищої освіти як «запоруки національної величі українців».

Порівняльний аналіз показує, що прибічники Михайла Грушевського доводили переваги повноправної державної української вищої школи, тоді як Михайло Павлик, Степан Дністрянський, Олександр Колесса наполягали на більшій реалістичності заснування приватного українського університету на основі підписки як добровільного національного податку (Павлик, 1913). Поступальний шлях університетотворення обстоювали представники консервативних та поміркованих сил за підтримки Івана Франка. Натомість радикали (Михайло Лозинський, Лонгін Цегельський) були прибічниками революційної боротьби за високі ідеали (обструкції, сецесії, збройні протистояння). Незважаючи на ці розбіжності, боротьба за український університет стала чинником консолідації національної інтелігенції та соборизації української нації. Спільним було усвідомлення необхідності всенародної підтримки ідеї українського університету завдяки активізації просвітницької роботи, організації народних віч і маніфестацій, налагодженню співпраці з українцями з «підросійської України» та представниками інших народів, підготовці науково-педагогічних кадрів і поглибленню наукових досліджень у галузі українознавства, систематичному інформуванню про перебіг подій співвітчизників та світової громадськості в засобах масової інформації (Дністрянський, 1901). Загалом, більшість українських діячів поділяли думку, що нація без університету – це вершник без голови, що стрімко мчить у прірву. Так, посол у віденському парламенті Данило Тянячкєвич зазначав, що український університет «повинен задовольняти культурні потреби - розвивати таланти, виховувати людей науки. Вдача народу, його здібності, його спосіб мислення, історія – це все повинно знайти застосування, щоб стати цінним внеском до загальної скарбниці культури і цивілізації» (О руський, 1898). Змістовним є визначення депутата віденського парламенту Лонгіна Цегельського: «Університет – це мозок

народу, осередок його розумового життя. Університет – це кузня, де кується найвища народна свідомість, де досліджується науково народна минувшина, народна духовна творчість і народне положення економічне. Університет – то джерело всієї народної науки, неначе те сонце, від якого напалюються всі прочі вогнища народної освіти, добробуту і незалежності. Університет має формувати не яничара, а національну інтелігенцію» (Цегельський, 1902). Парламентарій Юрій Романчук убачав у майбутньому осередку вищої освіти свідчення «рівноправності з іншими народами» та «запоруку національної величі» українців (Сухий, 2013).

Осередками розроблення ідеї українського університету стали «Наукове товариство імені Т. Шевченка», «Просвіта», «Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили» у Львові. Михайло Грушевський заявив, що власна національна вища школа для потреб українсько-руського народу має постати «у Львові, столиці Галицької Русі, в центрі національного, культурного життя...» (Грушевський М., 1897). Розкриваючи історичні витoki ідеї, вчений відзначив зусилля князів, гетьманів і старшини, цілих поколінь українців у прагненні до створення гідної вищої школи. М. Грушевський розробив програму модернізації вищої освіти на ґрунті наукової об'єктивності та реалізації української національної ідеї в організації навчання й виховання, запропонував перелік з основних дисциплін українознавства для майбутнього українського університету. Враховуючи факти існування Дерптського німецького університету в Російській імперії, польських – у Вільні й Варшаві, чеського і польського університетів в Австрії, на досвід викладів курсів рідною мовою для українців і румун, він довів правомірність створення українського університету (Грушевський, 2002, с. 481). У статті «Справа українських катедр і наші наукові проблеми» він зазначив, що доки у підросійській Україні рідна мова не стане «органом викладів університетських чи інших вищих шкіл» і зняряддям наукової роботи, доти суспільність, народність, буде відчувати себе у становищі «нижчої», меншовартісної (Грушевський, 2002). Отже, «культура мови стає питанням життя і смерті», запорукою існування нації.

Борис Грінченко спільно з Миколою Міхновським від імені організації «Молода Україна» уклали «Відозву до Українців в справі заснування українського університету» (1898 р.), де виокремлено низку фундаментальних завдань: за допомогою «національно-демократичної просвіти піднести духовну культуру нації, розвинути національну самосвідомість народу, виховати патріотично налаштовану інтелігенцію,

здатну очолити суспільно-політичну активність мас і спрямувати її у русло націотворення» (Хомутенко, 2008, с. 8). У відозві обґрунтовано доцільність заснування українського університету, покликаною формувати «поступово освічену та національно переконану інтелігенцію», яка сприятиме зміцненню свідомості, організованості, освіченості рідного народу. Осередками популяризації ідеї українського університету, за звітами жандармерії, були члени родини Русових, Микола Лисенко і Аркадій Верзилов (Корж-Усенко, 2018).

Значний резонанс мала публікація у 1906 р. голови редакційної колегії газети «Рада» Б. Грінченка, якою започатковано друк листів із різних країн світу щодо українізації вищої школи й розбудови народних університетів для можливості реалізації потенціалу молоді на батьківщині. Відома освітня діячка Христина Алчевська переконувала, що український народ, сплачуючи до державного бюджету мільйонні податки, має повне право вимагати задоволення своїх культурно-освітніх потреб у здобутті українознавчих знань (Алчевська, 1906а). До перспектив українського університетотворення звертався С. Єфремов у низці розвідок: «За український університет», «Минуле і сучасне (про ідею українського університету)», «Російська преса про український університет».

Знаний громадський діяч Володимир Старосольський позиціонував університет як мірило культури кожного народу, найвищу інституцію, що увінчує всю освітню систему (Крушельницький, 1899, с. 3). Корнило Заклинський підкреслив питоме культурне, суспільно-виховне й національно-політичне значення національної вищої школи (Заклинський, 1910). На думку Василя Мудрого, майбутній університет має стати «короною незалежної української школи», «творцем культурних вартостей», «сумлінням народу», «єдиним чинником, який може надати напрям і розвернути нові шляхи для всякого виховання цілого народу» (Мудрий, 1923, с. 11). Юридичні засади самостійного українського університету обґрунтовано професором С. Дністрянським. За визначенням В. Гнатюка, «рідний університет є ... кроком по дорозі до нашого ідеалу, яким є Україна ірредента» (Гнатюк, 1902, с. 57).

Доктор філософії Віденського університету Йосип Застирець у листі до Нобелівського комітету за 26 листопада 1915 року, висувуючи претендентом на високу відзнаку кандидатуру Івана Франка, підкреслив необхідність відкриття національної вищої школи для розвитку культурно-освітнього потенціалу українців. «Український університет ані в Галичині, у Львові, ані в підросійській Україні (Південна Русь) не відкрито, і досі для

старожитнього 35-мільйонного українського народу внаслідок таких обставин не існує відповідної академічної установи, незважаючи на вимоги українського народу...» (Пасемко, 2006, с. 62). Й. Застирець позиціонував І. Франка як «найбільшого Провідника своєї нації, інтернаціонального генія», пов'язуючи його підтримку з потребою утвердження української нації у світовому науково-освітньому просторі: «Я також порушую при цьому величезної політичної ваги проблему про значення такої нагороди для національних устремлінь цього древнього культурного народу, старожитній золотий період культури якого розпочався ще в XI столітті, якого тепер найкращі сини включились у боротьбу за свободу народу (Українські Січові Стрільці). Цей народ бореться вже тривалий час за відкриття своїх університетів. Таке відзначення доктора Івана Франка Нобелівською премією матиме велике значення не тільки для України, але також для всієї Східної та Центральної Європи» (Пасемко, 2006, с. 63).

М. Грушевський і І. Франко вбачали перспективи розвитку вільної України з розбудовою національної системи вищої освіти і науки: «Соборна нероздільна Україна від Сяну до Кубані, самостійна держава робочого українського люду, озброєного твердим залізом європейської культури. Постулат Української Академії наук, постулат повного українського університету (з паралельних кафедр Львівського університету), Академія Мистецтв, консерваторія і т. д.» (Грушевський, 1911, с. 291).

Активізація розроблення концептуальних підходів до розвитку національної вищої школи припала на період правління українських урядів 1917–1920 років, до чого долучилися Дмитро Антонович, Микола Василенко, Володимир Вернадський, Олександр Грушевський, Петро Дорошенко, Борис Кістяківський, Олександр Музиченко, Іван Огієнко, Григорій Павлуцький, Микола Плевако, Софія Русова, Людмила Старицька-Черняхівська, Іларіон Свенціцький, Іван Стешенко, Федір Сушицький, Петро Холодний. Провідними осередками генерування таких ініціатив стали Науково-Педагогічна Академія та Комісія у справі вищих шкіл та наукових інституцій у складі уряду. При цьому українознавство розумілося як нова філософія освіти, що поєднувала полюси академізму, елітарності й народної стихії, масовізації (Мельник, 2003). Науково-педагогічною спільнотою було обґрунтовано необхідність подолання відчуження вищої школи від народу завдяки оновленню місії, принципів і методів, вдосконаленню структури та змісту, забезпеченню рівного доступу до вищої освіти всім, запровадженню рідної мови, викладанню комплексу

українознавчих дисциплін, розширенню репрезентації українців у студентсько-викладацькому складі, створенню вищих навчальних закладів нового типу.

Концептуальну основу нової вищої школи становила українська національна ідея, без якої, за висловом Володимира Винниченка, нація є просто етнографічним матеріалом та приречена на історичне небуття. Позиція генерального секретаря освіти Центральної Ради Івана Стешенка захищала передусім інтереси «титульної нації»: хоча всі громадяни є рівними, але народ-державник має почуватися господарем на рідній землі; тому заклади освіти на території Української держави, що забезпечуються коштом народу, мають бути українськими. Чільний внесок у розроблення методологічних засад українознавства здійснив ректор Київського Українського державного університету Феоктист Сушицький у працях «Принципи українознавства» та «Методи українознавства». Під українознавством Ф. Сушицький розумів наукову галузь, що вивчає історію та сучасність українського народу. Вченим обґрунтовано доцільність розроблення глибокої джерельної, філософської, методологічної бази, спрямованої на досягнення високого рівня українознавчих дисциплін (Сушицький, 1917а). На переконання Івана Огієнка та Феоктиста Сушицького, реалізація національного принципу дозволить університету стати світочем рідної культури, показати світові «всю силу нашого таланту та нашої вдачі», осяяти світлом знань шлях до «обітованої землі», до чого віками прагнули кращі сини України (Завальнюк, 2011).

Символічно, що гетьман П. Скоропадський на церемонії відкриття Українського державного університету в Києві наголосив на необхідності відродження кращих традицій «гетьманів Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Виговського, Дорошенка, а особливо І. Мазепи, як поборників і заступників народної освіти на Україні» (Королишин, 1978, с. 41). Покликання українського університету, як зазначалося у грамоті Г. Скоропадського 1918 року, полягало у сприянні широкому відродженню нашої культури, виявленні всіх творчих сил багатого духом і здібностями українського народу (Дорошенко, 1932, с. 354). Іван Огієнко – ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету на відкритті закладу в 1918 році заявив: «Наш університет український по духові й устроєві, а наша мета: науковий досвід і виховання молоді. Університет виховуватиме українську інтелігенцію, ... буде вселяти любов до наших народів... Університет буде

зв'язком між професорами та студентами, що дасть змогу працювати на користь рідної України» (Завальнюк, 2008).

Аналіз підходів представників науково-педагогічної думки засвідчує: якщо Д. Антонович, О. Корчак-Чепурківський, В. Кричевський, І. Огієнко, Ф. Сушицький були прибічниками курсу інтенсивної українізації вищої освіти, то більшість членів уряду гетьмана П. Скоропадського (М. Василенко, В. Вернадський, П. Дорошенко) підтримали поступовий характер процесу, що передбачало тимчасовий білінгвізм, уникнення революційних засобів перетворень у вищій школі. Численні джерела засвідчують спорідненість бачення членами державного керівництва та громадськості вищих навчальних закладів як «європейських за формою та українських за духом» світочів національної культури та потужних осередків формування української інтелігенції. Розбудова вільної вищої школи в незалежній Україні ґрунтувалася на принципах соціальної, гендерної та національної рівності, автономії та академічної свободи, фундаменталізації, гуманізації, гуманітаризації, індивідуалізації, орієнтації на задоволення професійних, національних і регіональних потреб.

Загалом, ідеї українського університетотворення, сформовані в інтелектуальному середовищі наприкінці XIX – на початку XX століття, зберігають значний евристичний потенціал для розвитку сучасної системи вищої освіти України. Передусім, це принцип національної ідентичності та культуровідповідності університету, який мислився як «мозок народу», осередок формування національно свідомої інтелігенції та гарант духовної самостійності. В сучасних умовах глобалізації, гібридних викликів і повномасштабної війни ця ідея набуває особливої ваги, оскільки університет покликаний забезпечувати не тільки професійну підготовку, а й посилення національної стійкості та громадянської відповідальності. Невід'ємною складовою цієї концепції є утвердження української мови як мови науки й викладання, розвиток національної наукової термінології та водночас підтримка багатомовності як інструменту інтеграції до світового академічного простору. Не менш актуальною є ідея українського університету як чинника державотворення та єдності академічного простору. Важливим концептом є поєднання європейськості за формою з українським змістом, що корелює з сучасними процесами імплементації стандартів Європейського простору вищої освіти за умови збереження національних освітніх пріоритетів. Дуже актуальними є принципи академічної автономії та свободи, що історично виборювалися як право на самоврядування,

незалежність наукової думки та відповідальність університетської спільноти за якість освіти та наукових досліджень. Водночас українські інтелектуали наголошували на важливості інтеграції науки й виховання, розглядаючи університет як простір формування свідомого громадянина, здатного до критичного мислення, моральної відповідальності та активної суспільної позиції.

Ідея соціальної доступності та народності університету, що передбачала розширення участі широких верств населення у здобутті вищої освіти, в сучасному вимірі трансформується в концепцію навчання впродовж життя, забезпечення інклюзивності, регіональної рівності, підтримки вразливих категорій здобувачів та доступності освітніх ресурсів. Якщо народний університет орієнтувався на просвіту мас, то український університет мав стати стратегічним центром національного інтелектуального життя і символом політичної та культурної самостійності нації. Отже, головна відмінність полягала в тому, що народний університет був формою демократичної освітньої самоорганізації суспільства й інструментом масової просвіти, тоді як український університет - це концепт повноцінної національної академічної інституції державного рівня, покликаної забезпечити розвиток науки, підготовку еліти та утвердження України як рівноправного суб'єкта європейського культурно-освітнього простору.

Таким чином, найактуальнішими для сучасної вищої освіти є ідеї національної ідентичності, мовної самодостатності, державотворчої місії, академічної автономії, європейської інтеграції, соціальної доступності та виховної функції університету, творче переосмислення яких забезпечує спадкоємність української університетської традиції у відповідності до викликів XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

- Алчевська, Х. (1906). *Листи про потребу української вищої школи*. Рада. (Alchevska, K. (1906). *Letters on the Need for Ukrainian Higher Education*. Rada).
- Гнатюк, В. (1902). Рідний університет і національний ідеал. *Літературно-науковий вістник*, 57–60. Hnatiuk, V. (1902). Native University and the National Ideal. *Literary-Scientific Herald*, 57–60.
- Грушевський, М. (1897). Про український університет у Львові. *Літературно-науковий вістник*. (Hrushevskiy, M. (1897). On the Ukrainian University in Lviv. *Literary-Scientific Herald*).
- Грушевський, М. (1911). З біжучої хвилі. *Літературно-науковий вістник*. (Hrushevskiy, M. (1911). From the Running Wave. *Literary-Scientific Herald*).
- Грушевський, М. (1991). *Хто такі українці і чого вони хочуть*. Київ. (Hrushevskiy, M. (1991). *Who Are the Ukrainians and What Do They Want*. Kyiv.

- Грушевський, М. (2002). *Справа українських катедр і наші наукові проблеми*. У: *Твори*: у 50 т. Т. 1. Львів. (Hrushevskiy, M. (2002). *The Matter of Ukrainian Chairs and Our Scientific Problems*. In *Works*: Vol. 50, Vol. 1. Lviv).
- Дністрянський, С. (1901). *Про право українського народу на власну вищу школу*. Діло. (Dnistrianskyi, S. (1901). *On the Right of the Ukrainian People to Their Own Higher School*. Dilo).
- Дорошенко, Д. (1932). *Історія України 1917–1923 рр.* Ужгород. (Doroshenko, D. (1932). *History of Ukraine 1917–1923*. Uzhhorod).
- Завальнюк, В. (2008). *Ідея українського університету в освітній політиці 1917–1920 рр.* *Педагогіка і психологія*, 3, 45–52. Zavalniuk, V. (2008). *The Idea of the Ukrainian University in Educational Policy 1917–1920*. *Pedagogy and Psychology*, 3, 45–52.
- Завальнюк, В. (2011). *Іван Огієнко і становлення української університетської освіти*. *Освіта Донбасу*, 4, 112–118. (Zavalniuk, V. (2011). *Ivan Ohienko and the Formation of Ukrainian University Education*. *Education of Donbas*, 4, 112–118).
- Заклинський, К. (1910). *Значення національної вищої школи*. Народна справа. (Zaklinskyi, K. (1910). *The Importance of National Higher Education*. *Narodna Sprava*).
- Корж-Усенко, Л. В. (2018а). *Концептуальні та організаційно-педагогічні засади розвитку освітнього процесу у вищій школі України (1905–1920 рр.)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. (Korzh-Usenko, L. V. (2018a). *Conceptual and Organizational-Pedagogical Foundations of the Development of the Educational Process in Higher Education of Ukraine (1905–1920)*. Sumy: SumDU Publishing).
- Королишин, М. (1978). *Український державний університет у Києві (1918 р.)*. *Український історик*, 1–4, 35–44. (Korolyshyn, M. (1978). *The Ukrainian State University in Kyiv (1918)*. *Ukrainian Historian*, 1–4, 35–44).
- Мельник, М. (2003). *Українознавство як філософія освіти доби національного відродження*. *Рідна школа*, 7, 12–16. (Melnyk, M. (2003). *Ukrainoznavstvo as the Philosophy of Education in the Era of National Revival*. *Native School*, 7, 12–16).
- Пасемко, О. (2006). *Іван Франко і проблема українського університету в міжнародному контексті*. *Український історичний журнал*, 2, 58–65. (Pasemko, O. (2006). *Ivan Franko and the Problem of the Ukrainian University in the International Context*. *Ukrainian Historical Journal*, 2, 58–65).
- Ріккарді, О. (2016). *Українсько-польські дискусії навколо Львівського університету (кінець XIX – початок XX ст.)*. *Наукові записки історичного факультету*, 24, 135–148. (Riccardi, O. (2016). *Ukrainian-Polish Discussions around Lviv University (Late 19th – Early 20th Century)*. *Scientific Notes of the Faculty of History*, 24, 135–148).
- Сухий, В. (2013). *Українське парламентське представництво і проблема національної вищої школи в Австро-Угорщині*. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 23, 210–222. (Sukhyi, V. (2013). *Ukrainian Parliamentary Representation and the Problem of National Higher Education in Austria-Hungary*. *Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood*, 23, 210–222).
- Сушицький, Ф. (1917). *Принципи українознавства*. Київ. (Sushytskyi, F. (1917). *Principles of Ukrainoznavstvo*. Kyiv).
- Сушицький, Ф. (1917). *Методи українознавства*. Київ. (Sushytskyi, F. (1917). *Methods of Ukrainoznavstvo*. Kyiv).

- Хомутенко, М. (2008). Відозва до українців у справі заснування українського університету: історико-педагогічний аналіз. *Педагогічні науки*, 5, 6–11. (Khomutenko, M. (2008). Appeal to Ukrainians on the Establishment of the Ukrainian University: Historical and Pedagogical Analysis. *Pedagogical Sciences*, 5, 6–11).
- Цегельський, Л. (1902). *Університет як мозок народу*. Діло. (Tsehelskyi, L. (1902). *University as the Brain of the Nation*. Dilo).

SUMMARY

Korzh-Usenko Larysa. The idea of the Ukrainian university: genesis and contemporary challenges.

The article presents a comprehensive historical and pedagogical analysis of the genesis of the idea of the Ukrainian university within the intellectual landscape of the late nineteenth and early twentieth centuries as a component of national revival and state-building processes. It reveals the socio-political, cultural-educational, and scholarly preconditions for the formation of the concept of a national higher education institution under conditions of statelessness and imperial restrictions. The Ukrainian university is interpreted not merely as an educational institution, but as a strategic center for the development of science, language, culture, law, and political thought, a core institution for shaping the national intelligentsia and consolidating society.

The positions of leading representatives of the Ukrainian intelligentsia concerning different strategies for implementing the idea of a national higher school are analyzed - from gradual reform of existing universities and the establishment of Ukrainian studies departments to the founding of an independent state or private Ukrainian university. The article highlights the role of scholarly societies, civic organizations, parliamentary representation, private initiatives, and publicistic discourse in consolidating public support for university-building efforts. It is demonstrated that the struggle for a Ukrainian university became a factor in the unification of the intellectual space, bringing together figures from both Galicia and the Dnipro region around a shared strategic goal. Special attention is devoted to the period of Ukrainian governments in 1917–1920, when the idea of the Ukrainian university acquired practical implementation through educational legislation and the establishment of national higher education institutions. The significance of Ukrainian studies as a methodological foundation for the new higher school—aimed at combining academic rigor, national identity, and European educational standards - is substantiated.

The article argues that the idea of the Ukrainian university became an integral element of the state-building strategy and a key factor in the formation of the modern Ukrainian nation. It concludes that the historical experience of university-building remains highly relevant for the contemporary transformation of higher education in Ukraine in the context of European integration, globalization challenges, and war. The enduring heuristic potential of the principles of national identity, academic autonomy, linguistic self-sufficiency, social accessibility, and the formative mission of the university is emphasized for the development of a competitive, spiritually self-sufficient, and institutionally resilient system of higher education in twenty-first-century Ukraine.

Key words: *Ukrainian university, people's university, university formation, national intelligentsia, higher education, Ukrainian studies, national identity, academic autonomy.*